

CHRISTIAN HORREBOWS

Beretning om Jordffuelvet,

som skeede d. 22 Dec. No. 1759.

En af de store Fejl, som vore Forfædre, saavel her i Landet, som i andre Lande, i Henseende til Videnskabernes Befordring har begaaet, er visselig denne, at de ikke stitteligen have optegnet, hvad store og mærkverdige Handelser, som i deres Tid ere indfaldne: De have tænkt, naar noget særdeles og usædvanligt skeede, at dette var en Ting, som var alle bekiendt, og at det var underligt, at vilde optegne det, som noget mærkeligt, som ingen kunde være uvidende om; men de toge sig ikke vare for, at det, som i Dag vides af alle, om nogle Aar ikkun vides af mange, om nogen Tid igien af et maadeligt Tal, atter om nogen Tid ikkun af faa, og endelig tilsidst af Iet ingen, som at omfider en meget mærkelig Ting i Naturen bliver tabt for Efterkommerne, og dem gandske ubekiendt. Historien er som en Kiæde, naar vi spørge om Aarsag til det, som i vore Tider passerer, maa vi søge den i forbigangne Tider, naar vi til det, som da skee, vil igien vide Aarsag, maae vi stige høiere op, og har man da glemt at optegne, hvad som passerede, tabes et Leed af Kiæden, saa den ey mere kan samles.

Physiquen er vel en Part af Philosophien, men naar man efterseer, hvorpaa den grunder sig, saa er Historisk Kundskab den Hoved-Kilde, hvorfra den skal udledes. Den Erfarenhed man faaer daglig ved at betragte Naturen, kunstigt indrettede Experimenter, og den Erfarenhed, som vore Forfædre have havt, ere de Ting, hvorpaa en klog Natur-Forsker bør fæste sine Øyne, om han ikke vil snuble og gaae i blinde; vil han ved blotte Speculationer vespæde sig, lærer han os ikkun, hvordant han selv vilde skabe, om han kunde, men ikke, hvortledes Gud har skabt Naturen, og bliver altsaa hans Natur-Videnskab ikkun et Hiernespind, som uden for ham er ikke til.

Men omendstiont vi betiene os af den Erfarenhed, som vi kan selv have, saa bliver dog vores Indsigt i Naturen meget stækket og ringe, om vi ikke tillige tage den Erfarenhed til Hielp, som vore Forfædre i gamle Tider have havt.

Et Exempel herpaa kan Cometerne tiene, hvilke naar de sees, ikke uden Rime-
lighed kan forarsage os nogen Frygt, efterdi vi endnu ikke til visse vide, hvad
de ere: men havde vores Forsædte i gamle Tider flitteligen optegnet, naar de
saaes, og tillige anmærket deres Lob, saa vilde denne, formodentlig ugrundede,
Frygt nu være gandske bortfaldet, efterdi vi da, ved at sammenligne de gamle
Observationer med de nye, kunde uden Tvivl paa vore Tider have med samme
Bished udregnet Cometerne, som Planeterne, og havde følgerig ey havt me-
re Alarsag at frygte for en Comet, som nærmede sig, end for Planeterne Mars
og Venus, naar de paa visse Tider sees usædvanlig store.

Et ydermere Exempel kan tiene det Jordskælvs, som vi for et Mars Tid
siden in Decembri 1759. havde her i Danmark. Man hørte den Gang man-
ge sige, at Jorden forværedes, forældedes, og lakkede til sin Undergang; til
Beviis blev anført Jordskælvet, hvilket hos os var usædvanligt, og efter nogles
Tanker aldrig eller overmaade fielden erfaret før. Endelig fandtes nogle saa
Steder Jordskælvs optegnede, som her tilforn vare skeete i Danmark, og ogsaa
saa vidste gamle Folk at erindre sig, at de tilforn havde mærket sligt. Men
endnu kunde ikke fuldkommen svares til Objectjonen, thi nu blev videre Spørs-
maal, om Jordskælvs ogsaa tilforn her havde været saa stærkt og almindeligt,
som denne Gang. Herpaa kan intet svares noget, efterdi ingen gamle Beret-
ninger om Jordskælvs hos os ere omstændeligen nogensteds anførte, og maa vi
altsaa lade Knuden blive uopløst i Henseende til Danmark. Men da Quæ-
stionen synes af Bigrighed, og det virkelig kunde være værdt at vide, om vores
Jord bliver slettere hvert Aar eller ikke, saa vil jeg til Besvaring anføre Obser-
vationer, giordte andre Steder, hvor Jordskælvs tidere indfalde, og flittigere
ere bleven observerede. Jeg vil tage til Exempel Sveizerland, hvor udi af-
vigte 17de Sæculo ere bleven observerede 49 Jordskælvs, og derimod fra Be-
gyndelsen af dette Sæculo til No 1756. ikkun 23, ikke engang halvt saa mange
i mere end et halvt Sæculo, saa at efter den Erfarenhed Verdens Tilstand ikke
er forværret.

Dette maa være nok til Introduction, hvilket jeg haver anført, deels for
at vise, hvor nødvendigt det er, at i vores Afhandlinger anføres disse mærkel-
ge Naturens Gierninger, deels for at opmuntre mine Landsmænd til flittigt at
optegne, hvad mærkeligt nyt de erfare, for enten selv at publicere det til Efters-
kommernes Underretning, eller, naar de ikke vilde det, da at indjende det til
Videnskabernes Societet, at det i dets Afhandlinger til Estertiden kunde bevares.

Jeg

Jeg begiver mig da nu til min foresatte Materie, som er, at beskrive det Jordskielv, som skeede udi Dannemark den 22 Dec. No. 1759. om Morgenen Kl. halvgaaen 1. Enhver seer vel, at det ikke her bliver min Sag at forklare, hvad Aarsagen er til Jordskielv; den forklares paa adskillige Maader af Skribenterne i Natur-Læren, og om jeg endskiont havde noget nyt at legge til, saa var dog ikke denne Afhandling rette Sted dertil. Her bliver alleneste Spørsmaal, hvortledes dette Jordskielv yttrede sig i Dannemark, og hvad andre besynderlige Ting man tillige mærkede derved: mine Anførere i denne Beskrivelse skal være til deels min egen Erfarenhed, til deels, hvad jeg har kundet faae at høre og spørge hos andre. De beste Relationer jeg har i denne Materie, har jeg deres Højrøverdighed, Biskopen i Siælland, at takke for, som strax efterat Jordskielvet var passeret, skrev alle Præsterne til i Siælland, og begjærede, at enhver skulde indsende til ham, baade hvad han selv i denne Tilfælde havde mærket, og tillige, hvad han havde derom kundet udspørge hos sine Sogne-Folk. Alle disse Breve og Esterretninger ere blevene mig communicerede, og har jeg deraf udtrykket paa det nøyeste alt, hvad som kunde siunes meest værd at legge Mærke til, endskiont jeg maa tilstaae, som ogsaa burde ventes, at Relationerne ofte have været meget uoverensstemmende og stridige, saa det har faldet mig mange Gange tungt nok, deraf at faae et retteste udledt. Bisdere maa jeg ogsaa melde, at endskiont dette Jordskielv har yttret sig over hele Dannemark, nogle Steder i Norge, og ogsaa andre Steder, saa angaaer min Beskrivelse dog Provinsen Siælland allene, thi da jeg fra de andre Steder ikke har faaet tilstrækkelige Esterretninger, saa kan om dem intet meldes andet, end dette in genero, at man og har fornummet Jordskielvet der.

Det første, der i denne Afhandling naturligviis maatte spørges om, er dette, om man førend Jordskielvet har mærket noget, som man kunde ansee enten som Aarsag, eller som Forbud og Tegn, at denne Forandring skulde skee. I Henseende til foregaaende Tegn maae da først tales om dem, som vare længe foran, og dernæst om de, som skeede strax førend Jordskielvet. Længe foran, nemlig 3 à 4 Aar efter hinanden, førend Jordskielvet skeede, mærkede man i Dannemark en usædvanlig Tyrke, som alle vel endnu kan erindre sig, hvilken forarsagede, baade at adskillige ferske Bænde begyndte at udtørres, og at Kornvahre begyndte at blive dyre og rare. Jeg vil ikke sige, at lang Tørke skal altid drage Jordskielv efter sig, men dette er dog vist, at det meget ofte er bleven observeret, at paa saadan lang Tørke i Luften har fulgt Jordskielv. Da det blev mig sagt, at en anseelig geistlig Mand her i Byen havde forud spaaet

om, at dette Jordfiælv skulde skee, spurgte jeg ham, om det var sandt, og da han svarede ja, og jeg nærmere udforskede, hvorpaa han havde grundet denne sin Spaadom, sagde han mig, at han havde mærket her lige saadan Torke i Luften, og lige saadant Beyrligt, som han havde observeret nogle Aar tilforn i Jylland, da Jordfiælvet skeede derefter i Biborg og deromkring No. 1745. Ligeledes heder det i en Relation om Jordfiælvet, som No. 1755. i Decembri skeede i Schweiz, que depuis trois ans le pais de Vaud étoit exposé à une fecheresse facheuse.

Maaskee man kan ogsaa ansee som Forbud og Følge af Jordfiælvet den særdeles og usædvanlige Rodme, som paa nogle Aar er bleven observeret i Himlen, men vissere Forbud have de mange Meteora ignita dog været, som i temmelig Mængde i samme Uge, som Jordfiælved skeede, ere bleven observerede. M. Flamsted og Hales have meent, at svovelagtige Dunster, som i Luften blive tændte, kunde ogsaa trænge ind i Jorden, der antænde Jld og forarsage heftige Bevægelser, og ligeledes har Scheuchzer ofte mærket, at saadan Jld i Luften har været Forbud for Jordfiælv i Sweis. Her i Siælland er Ugen for Jordfiælvet seet saadanne mange Jld-Phænomena. Nogle skrive, at de have seet 8 Dage Tiid tilforn af og til en stærk Blusning i Luften, andre, at de have seet Liunild, andre at de have seet Nordliis, men stillestaaende, en anden igien, hvilken Observation er skeet af en god Observator, at han havde seet nogle Astenes tilforn, særdeles ildrøde Skyer i Sonden, hvilke ey vare saa flammede, ey heller saa lyse, som de, der ellers pleje at være Forbud for Blæst.

Jeg vil ey her anføre, at en Mand i Traunerup foregav for sin Præst, 3de Uger førend Jordfiælvet at have hørt hver Nat et Jordenskræl, thi denne Beretning falder mig noget suspect, efterdi andre slet intet have meldet derom.

Endnu er der een Omstændighed af Luften at legge Mærke til: det er bekiendt, at Luften i vores Clima ikke er meget stille, men at vi som tidest fornemme enten Blæst, eller dog i det mindste vindig Luft, hvilket fornemmelig kan mærkes af Observatoribus in Astronomia, som gierne vilde have roeligt Væir, for at kunde giøre sine Observationer noye. Men derimod i Decembri Maaned No. 1759. mærker jeg, at Luften har været særdeles stille, ved de 66. Observationer, som vare giordte af Winden fra Begyndelsen af Maaneden indtil den 22de, finder jeg 16 Gange antegnet i Observatorii Meteorologiske Observations

vations Protocol, at man ikke kunde skrive, hvad Kant Binden kom fra, og fra den 11 Decembris indtil den 22de staaer for de 3 første Dage klart og stille Væir, og siden for de andre 8 Dage klart og stille Væir, og siden for de andre 8 Dage, tykt og stille, og det i 32. Observationer i Rad, som følge paa hinanden. Dette er visselig noget meget og særdeles rart hos os, men stemmer meget vel overeens med det, som paa andre Steder i lige Tilfælde ofte er bleven observeret; det er bekiendt, at den Dag, paa hvilken det store Jordstælv skeede i Lissabon, var en af de allerbehageligste Dage, og at Luften var særdeles stille; ligeledes skriver ogsaa M. Bertrand, at da det store Jordstælv d. 9 Dec. No. 1755. skeede i Schweiz, og paa de Alpviste Bierge, Luften var meget stille, og at man knap kunde fornemme nogen Bind; og naar man med Flid læser Efterretningerne om Jordstælv, finder man dette meget ofte antegnet, endskiont man derfor ikke kan gjøre det til en almindelig Regel.

En Omstændighed maa endnu ey forbigaaes, som er denne, at hos Byesfogeden Mr. Jensen i Store-Hedinge, som er bleven berettet fra Præsten i Holtou, skeede det 3 Dage for Jordstælv, at Vandet i hans Brønd stød i en stærk Skum, hvilket visselig tilkiendegiver en særdeles Bestaaffenhed og Arbejden under Jorden.

Nu kommer jeg til Dagen og Aftenen for Jordstælv, for at see, hvor dan Luftens Bestaaffenhed da var, og da er det klart af alle Beretninger, at der ere mærkede mangfoldige Tid Phænomena i Himmelen paa mange Steder; at det ikke er samme Tid, som alle have seet, kan vides baade af de adskillige Ranter, som Tiden observeredes i, og af den adskillige Tid, som disse Phænomena saaes. Jeg vil forbigaae alle de Beretninger, som ikke melde om andet, end at der var bleven seet Linnild og Glimt i Luften, og allene anførem dem, som synes noget omstændeligere, og tillige give anden Beskrivelse. Saaledes berettes fra Udbye og Baarse, at om Aftenen tilforn imellem 9. og 10. er hørt et Bulder under Jorden 2 Gange, ligesom af Jorden. I Weile i Hammer-Herred blev Klokkeren halvgaaen 12. fornummet en Hvirvelvind. I Jernløse ved Holbeck's Kanten blev bemærket om Aftenen for Jordstælv en svogelagtig Lugt i Luften. I Sode-up blev Klokkeren halvgaaen 11 seet et Skær i Nord-Ost nær ved Horizonten, bleegt og blandet med Søegrønt, og siden Klokkeren over et Quarter paa 1. hørt en Bulden i Nordvest til Vesten, som dog strax gik over. I Ods-Herred saaes om Aftenen Skyer i Nord-Ost af forunderlig Klarhed. I Quisle-Mark blev hørt et Skral, som ey kom oven fra, og derfor uden observeredes Lufsen usædvanlig klar, endskiont den var tillige tyk.

Paa Beyen imellem Førslev og Næstved bleve for Jordstjælvet af Reysende seete nogle Lyse-Flammer i Nordvest, hvilke ved en hastig Afvejling nu forsvandt, nu igien loede sig see, og vedvarede henved eet Quarteer. Norden paa Moen var det strax for Jordstjælvet saa lyst, at man kunde see at optage en 2 Skilling paa Gulvet, men samme Lys vedvarede ikkun kort.

Ved disse Observationer er at mærke, at den Ljusning, som i Soderup blev seet i Nordost, er bleven observeret mange Steder, hvoraf man maa slutte, at den Materie, som forarsagede dette Skin, maa have været længere fra Jorden, end de andre Ild-Phænomena, som andre Steder bleve seete.

Da jeg nu saaledes har anført alle de Observationer, som jeg har kundet samle, om Luftens Tilstand for Jordstjælvet, saa kommer jeg efter Ordenen til Jordstjælvet's Beskrivelse, hvilket begyndte den 22 Decembris om Morgenen Klokken halvgaaen Eet med en mørk Luft og vindig Susen, samt et Knal, som naar Jorden slaaer need; derefter hørtes Rummel, som af mange Bøgne, som fiorte meget fort, og havde noget paa, der klatrede og klamrede stærkt, hvorpaa fulgte en huul, sæt og stærk Brummen, og syntes til sidst, ligesom mange Skud kunde have gaaet af langt fra, et efter det andet, hvilket beskrives af andre, som den Dumren man mærker, naar der er Ild i en Skorsteen. Herefter kom Stødet eller Stødene, og blev efter Stødet Luften usædvanlig klar og skinnende.

Uansende den Dumren og Bragen, som ved Jordstjælvet fornemmedes, maae mærkes, at Adskillige berette, at denne Lyd kom unden og ikke oven fra, og at de hørte, ligesom at mange Canonskud løsnedes under Jorden, og fra Søekanterne erfares, at ligesom Jorden rystede, saa mærkedes ogsaa en usædvanlig og stærk Bevægelse i Vandet, som Morgenen efter paa mange Steder steg langt høiere, end det ellers pleyede.

Naar der spørges om, hvor mange Stød man forman ved Jordstjælvet, da finder jeg ikke Efterretningerne enige, i 37 Relationer heder det, at der er ikkun merket eet Stød, i 32 Relationer derimod foregives, at være fornummet 2 Stød, og endelig statueres 3 Stød i 5 Relationer. Det retteste bliver uden Tvivl at gaae Middelvejen, og at antage 2 Stød, thi baade synes mig, at en Hob af de Relationer, som angive 2 Stød, ere indgivne af dem, som have nøiere observeret, og ogsaa er det meget at formode, at de adskillige Stød i den Confusion og Skræk ikke saa letteligen af alle ere blevene observerede. Bi-
dere

Dere kan ogsaa ikke bestemmes, hvilket af Stødene, der haver været stærkest eller længst, 8 Relationer angive det første Stød for stærkest, og 6 derimod sætte det andet stærkest; ligeledes har det første Stød efter 4 Beretninger været længst, og efter 2 Beretninger har det andet Stød været længst.

Anlangende Tiden, hvor længe Jordskielvet varede, da ere Beretningerne mindre overeensstemmende, og finder jeg en Forskiel fra 1 Minut til 15 Minuter, eller eet Qvarteer. Dette er ogsaa ikke at undre over, thi først er det umueligt for uovede at vurdere en Tids Længde, naar de ikke ere beredte, og ey strax have Uhrverk ved Haanden, og betiene sig deraf, og for det andet er det at formode, at nogle have skrevet alleneste om, hvor længe Kystelsen varede, og andre derimod om, hvor længe det varede fra første Begyndelse af Al-larmen, indtil alle Ting fik Ende. Af 73 Relationer, som jeg haver, komme de 45 overeens i at determinere Jordskielvets Længde eller varende fra 1 til 3 Minutur, og er der altsaa ikkun 28 tilbage, som fastsætte en længere Tid, hvorfore det maaskee er rettest, at antage Tidens Længde for Kystelsen 2 og en halv Minut, saadant som en Præst skriver, der med Uhrverk har observeret Tiden, nemlig han fastsætter, at Kystelsen begyndte Klokken 12. 32 og en halv Minut, og endte Klokken 12. 35 Minuter. Denne Tid af 2 og en halv Minut skal igien deles i 3 Deele, den ene Deel for den første Kystelse, den anden Deel for den Tid, som passerede imellem Kystelserne, og den 3die Deel for den anden Kystelse. Men tales om, hvor længe alting varede fra første Begyndelse af, saa maae Tiden visselig være noget vel længere, endskiont formodentlig ikke saa lang, som Relationerne fra Ods-Herred udfordre, hvilke dog synes for Resten at være skrevne med temmelig Betænkning; i dem staaer der, at fra Begyndelsen af første Susen i Luften kunde være et Qvarteer, eller saa Minuter derover, da alting igien var forbie og stille.

Jordskielvet var ikke saa stærkt, at det nogensteds har foraarsaget nogen Skade, saa vidt mig er bevidst; jeg finder alleneste i de Relationer, som jeg har faaet, at et indmuret Billede faldt need i en Kirke, men dette sad maaskee saa løst, at det kunde have faldet alligevel: Men for nogensledes at kunde skienne om, hvor stærkt Jordskielvet har været, er det maaskee ikke af Bøynen, her at anføre alle de Talemaader, hvormed Effecten af Jordskielvet er bleven beskrevet. Det heder da, at Jorden gungrede, og Husene knagede, at der var Bvdren ved Dørrene, som man med Magt vilde have dem op, at Binduer og Dørre klamrede, at Dørre sprang op, at endog saa Dørre, som vare i Laas, gif op, og svingede frem og tilbage, at Sengene hoppede, og det var ligesom Dverdy-
nen

nen blev løftet af, at det var ligesom Sengene vilde velte, at Sengene bevægedes, som en Baad af Bølgerne i en temmelig Søe, dog noget hastigere, at man vaskede i sin Gang i Stuen, kunde en staae stille i Stuen, men maatte holde sig ved noget for ey at falde, hvilket en maatte, som dog var Søevandt, at Loftet knagede og bragede, og hver Fiel i Loftet røstes, at Meublerne røstes, Skeeerne, som hængte i Skabet, klingrede imod hinanden, Tallerkenerne paa Rækken løbe sammen, og sommesteds faldt ned, at Bæggen gjorde med Gulvet en Vinkel paa 45 Grader, og Klæderne paa Bæggen svingede i en halv Cirkel, hvilke Expressjoner dog vist nok ere overreede, at Lintoy paa Snore viftede hastigt op og neder, og hvad der hang paa Bæggene, rørte sig hastigt frem og tilbage, at Høns faldt need af Stængerne, at Folk paa Gaden stode Fare for at falde, at Sækkene i Røllerne og Torv i Torvehusene faldt ned, at Heste for Bognene knælede ved Stoddene, Fugle i Burene slagrede og faldt ned, ja Burene selv sommesteds faldt.

Disse ere de Expressjoner, hvormed mine Autores have beskrevet Jordstøvels Effect, hvortil jeg endnu allene vil legge dette, at fra 3 adskillige Steder er bleven berettet, at de have under Rystelsen seet Gulvet bevæge sig i Stuen op og neder, og at gaae, ligesom Bølgerne i en Søe, hvilket stemmer vel nok overeens med Beskrivelser, som jeg haver læst over Jordstøvels andre Steder. Ellers, at de umaalende Creaturer ogsaa har sølet til Jordstøvel, kan sees af adskillige Relationer, da der fortælles, at Hundene tudede og peeb, at Hestene og Kvæget vare urolige, og Kvæget brølede, at Gæssene slagrede og krees strax førend Stødet, som et Kuddyr havde været imellem dem, og at Bierne forlode deres Kuber.

For Resten maa observeres, at Jordstøvel langt fra ikke har været lige stærkt paa alle Steder, end ogsaa har man fornummet stor Forskiel i een og den samme Bye. Her i Kiøbenhavn selv har Folk, som vare oppe, fortaalt mig, at de have seet intet fornummet, uden allene, som Uveye, da andre derimod have mærket Rystelsen meget kiendeligt; denne Forskiel maage uden Tvil (at jeg intet skal tale om, at Folk kan være mere og mindre sensible) fornemmelig komme af den adskillige Situation, som Murenes og Bæggenes Strækning have havt i Henseende til Stødenes Direction. I Almindelighed paa aaben Mark har man ikke mærket meget dertil, og de, som paa samme Tid har været ude, og kiort i Bogn, berette, at de ikke have mærket andet, end at det var for dem, som een eller flere Bogne kom bag efter.

i Fremdeles,

Fremdeles ved at gaae alle Observationerne igiennem, som jeg har fra Sielland, og ved at sammenligne dem med hinanden, har jeg udtrukket denne almindelige Conclufion, som skal nok være Sandheden temmelig nær, nemlig, Norden og Osten i Sielland har Jordstielvet været stærkest, faafom i Risbenshavns, Cronburgs og Friderichsburgs Amt, i Odsherred og paa Refsnes, og langs ned ad fra Risenhavn, i og forbi Stevens-Herred. I Slakkebjerg Herrederne har det været maadeligt stærkt. Fra Hammer-Herred forbie Nestved og Ringsted op til Tuge-Herred imod Callundborg har det endnu været svagere, og endelig i Løve-Herred og i de nærmeste Byer der omkring af Ark-Herred er det slet intet fornummet, og er det mærkeligt, at de indgivne Beretninger i Henseende til denne sidste Post stemme alle overeens, endskiont adskillige Præster i de Egne baade vare vaagne, og ere mig ogsaa bekiendte, som agtsomme og gode Observatores. Endnu derforuden have Præsterne paa den Strækning fra Hammer-Herred, forbie Nestved og Ringsted til Callundborg, i Sandbø, Betterstev og Forslev berettet, at de i deres Sogne slet intet Jordstielv har fornummet.

Plinius skriver om Jordstielv, *maritima maxime quantiuntur, nec montosa tali malo carent*: Jeg har appliceret Reglen paa Esterretningerne fra Sielland, men ikke fundet, at de stemmede ind med den; vel er det sandt, at nogle smaa Der, faafom Overø og Sejerø have mærket meget stærkt til Rystelsen, men derimod har Rystelsen i Kallehauge og Bordingborg, som begge ligge ved Søen, ikkun været meget liden, og langs med Strandbredden i Ark og Løve-Herred er slet intet fornummet: Ligeledes har Jordstielvet paa adskillige høje Steder i Sielland, faafom i Ringsted, Roeskilde, Rundbø, Faxø, Topverd ikkun yttret sig meget svagt.

Nu kommer omsider dette Hoved-Spørsmaal, hvad Direction at Stødene havde; dette er meget vanskeligt at observere, og derfor bør man ingenlunde vente her, at Beretningerne skulde stemme overeens; efter dem skulde Directionen komme fra alle Verdens Kanter, thi 21 Esterretninger sætte Stødene fra Osten, 9 fra Nordost, 8 fra Norden, 4 fra Nordvest, 5 fra Vesten, 9 fra Sydvest, 20 fra Sønden, og 5 fra Sydoft. Men hvor adskillige end disse Bestemmelser ere, saa sees dog lettelig, at jo nærmere Directionen tages ved Sydoft, jo flere Esterretninger stemme ind dermed, og jo længere fra Sydoft, jo færre. Om man sætter, hvilket bør antages, at en Observator udi sin Bestemmelse ikke kunde undgaae en Fejl af 45 Grader, og tager Directionen for Sydoft, saa stemme af 81 Observationer 46 ind dermed, og de øvrige 35 ikke.

Sætter man nu videre, hvilket vel er noget meger, men dog lettelig kan ssee, at en Observator kan tage feyl omtrent imod 90 Grader i sin Bestemmelse, saa stemme ind med Sydost Direction 64 Observationer, og 17 blive ikkun derimod, saa at heraf sees, at, naar noget af disse Esterretninger skal sluttes, saa bliver uden Tvivl Sydost Direction sikkerst at tage.

Heraf kunde maaskee ogsaa forklares Aarsagen, hvorfor man saa stærkt har fornummet Jordskælvet Osten paa Sielland, og derimod lidet eller intet paa Vestre Kanten, thi naar Bandene fik Stød fra Sydost, saa maatte de drives stærkt over paa Ostrekanten, men fores fra Vestrekanten. Ligledes skulde efter denne Sætning Fornemmelsen af Jordskælvet ikkun være siden i Hæmmer-Herred, som før er anført, thi nedre ved Bordingborg løber Knudshoved ud i Soen, og bestiermer den Part af Sielland for Bandenes Anfald. Paa samme Maade bestiermer ogsaa Stevens-Herred Kiøge og de nærmeste Byer deromkring, hvilket ogsaa meget vel stemmer overeens med Beretningerne.

Om Vindens Direction har jeg dette at berette, at den i Decembri Maaned, som Jordskælvet skeede, blev observeret, som oftest Ostlig; jeg finder den 86 Gange optegnet i Observations-Protocollen, og af de 86 Gange har den 52 Gange været til Osten, men om dette for Resten skulde have nogen Sammenhæng med Stødenes Direction, kan jeg ikke vide.

Det er bekiendt, at i Jordskælvet ogsaa mærkes Forandringer med Magneten og Magnet-Naalen, at Directionen ikke bliver den samme, og at Byrden, som hænger ved Magneten, falder. Jeg finder ikke nogen Observation giordt med Magneter ved Jordskælvet, dette var ikke heller at vente, saa have dem, og de fleste, som kunde have dem, tænke ikke paa at bruge dem i slige Tilfælde, og desuden faldt denne Rystelse ind paa en Tid, da ikkun meget saa være oppe, og kunde være i Stand til at giøre Observationer; jeg har en Magnet hængendes ved mine Boger, chargeret med saa stærk Byrde, at den falder strax, naar der røres ved, dog mærkede jeg, at min Magnet havde holdt sig denne Nat, og ikke mistet Byrden, som hængte ved den.

Barometrum pleyer ved Jordskælvet at sunke, jeg har ved at eftersee vore Observationer fundet, at det i Decembri Maaned meest har holdt sig imellem 27 Tom 8 Linier, og 28 Tom; om Aftenen for Jordskælvet stod Barometrum paa 27. 10 $\frac{1}{4}$, og om Morgenen derefter paa 27. 10 $\frac{1}{4}$, saa at herudi ingen Forskiel er bleven mærket.

Thermometrum pleyer derimod ved Jordstjælvet at skulde stige; det holdt sig i Decembri Maaned imellem 0 og 2 Gradus frigoris, Astenen for Jordstjælvet stoed det paa 0 $\frac{3}{4}$ gradus frigoris, og om Morgenens derefter paa 0 $\frac{1}{4}$ gradus frigoris, saa her er ogsaa ey nogen Forandring at tale om; ikke heller kan jeg sige, at Luften blev observeret varmere efter Jordstjælvet, end tilforn, dette alleeneste kan mærkes, af hvilket dog ikke kan trækkes nogen vigtig Følge, at Luften i de Dage, da Jordstjælvet passerede, var 1 til 2 Grader varmere, end den var nogle Dage tilforn, og nogle Dage derefter.

Nu kommer jeg endelig til de Forandringer, som fornammes efter Jordstjælvet, hvilke ikke ere mange: et Sted i Siælland, nemlig i Neerslev, blev Eftermiddagen efter Mærket en besynderlig Taage af usædvanlig Klarhed, som svevede over endeel lave og sumpige Stædtr; et andet Sted, nemlig i Jystrup blev Vandet gjort ilde smagende baade for Mennesker og Creaturer: i Ods-Herred saaes 3 Timer efter Jordstjælvet 2 klare Skin eller Ild-Skyer, det eene stray efter det andet, og siintes det, at Luusningen forsvandt ved Jorden, og fremdeles blev ogsaa remærket i Ods-Herred, at i den Sted Strandbredden Dagen for Jordstjælvet var belagt med Is, befandtes den Morgenens efter reen og uden Is, endskjønt Luften havde været gandske stille: ellers mærkes denne Effect, at Isen bliver borte ved Jordstjælvet, heel almindeligen paa alle Stæder, og er den ogsaa ofte bleven observeret, at brække sig med stærk Force.

Angaaende Værligets Bessaffenhed efter Jordstjælvet, kan man sige, at det samme skeede her, som i lige Tilfælde pleyer at skee paa andre Stæder, nemlig Luften var meget uroelig, og der indfaldt meget sugtigt Væir med Sne og Blæst, hvilket alle endnu kan erindre sig, fornemmelig de, som i næstfølgende Jule-Helligedage havde en lang Kirkevee: ja man kan sige, at samme uroelige og sugtige Væirligt har continueret lige indtil i Martii Maaned No. 1761., thi vi have her i Landet efter Jordstjælvet havt meget mere Regn, Blæst og Ild-Phænomena, end man kan erindre sig at have havt mange Aar tilforn, og efterhaanden mærker man ogsaa, at Søerne igien begynde at fyldes, som tilforn, formedelst den langvarige foregaaende Tørke, mesten vare udtørrede.

Nu maatte spørges tilsidst, hvordant Jordstjælvet ere at ansee af os Mennesker, og om vi bør holde dem i Henseende til Jorden enten skadelige, eller nyttige. Ingen kan tvivle paa, at de jo bør anses for et stort, ja et af de allerstørste Guds Niis; Al anden Fare, som kan møde os, siunes vi dog at see Udveje til at kunde flye fra, men naar Jorden ikke vil bære os, hvor skulde vi

da tage vores Tilflugt? Men som den vise Skabere veed at bruge alle andre frygtelige Ting til Menneskets Beste, naar han finder det for got - saa er det ikke at tvivle paa, at han jo ogsaa ved Jordskælv, foruden den Moralske Nytte, har sine vise og os tjenlige Hensigter. En vis Autor anseer Jordskælv i Jorden, som Febere i et menneskeligt Legeme, hvilke ofte ere fornødne, for at bringe Sundhed til veye, og alle Ting til sin rette Circulation igien. Vi see, naar Jorden har baaret sit Korn og Afgrøde, og derved er bleven mager og udpisket, at den igien faaer nye Kræfter at give Frugter, naar den gødes, arbejdes, og bliver vendt ved Ploug og Spade; men hvad store Forandringer skee der ikke ved Jordskælv, hvor meget vendes ikke da Jorden, og hvor mange nye Blandsinger skee der ikke da, som maaskee ere høystfornødne til, at Jorden kan bevare sin Frugtbarhed? Physici pleye af Jordskælv at spaae tilkommende frugtbare Tider; vi kan ikke heller sige, at Spaadommen denne Gang har slaget fejl hos os; Capitels Taxten var i de næste Aaringer for Jordskælvet for 1 Pund Biug ved 9, 10, 7 og 8 Rixdaler, og for de andre Kornvahre i Proportion, men i Aar efter Jordskælvet er den igien faldet til 5 Rixdaler, som pleyer at være det rette Kornløb i gode Aaringer. Men dette maa være nok, Gud befirmme os og vore Lande fremdeles, og han give os, naar han sender Nøden, Naade med Frimodighed at kunde sige: Lad os falde i **Ærens** Saand, thi hans Barmhiertigheder ere store.

